

ACIK ERISIM TOPLANTISI HAKKINDA RAPOR

Haz. A. Şenol Armağan*

Bu rapor, 3 Mart 2014 tarihinde Ankara'daki YÖK Binası toplantı salonunda katılmış olduğum "Ulusal akademik arşiv projesi açık erişim semineri" hakkında üniversite yönetimine bilgi verme amacını taşımaktadır. Seminerin açış konuşmasını YÖK Başkanı Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya yapmış ve konusunda uzman kişiler tarafından yararlı bilgiler verilmiştir. YÖK Başkanı'nın toplantıya bizzat katılması, YÖK nezdinde açık erişim faaliyetlerinin ne kadar önemsendiğine ilişkin bir fikir vermektedir.

Bir gün süren bu seminerde akademik arşivler, ulusal açık erişim çalışmaları, açık erişimin yasal yönleri, kurumsal açık arşivler, standartlar ve Dspace yazılımı gibi konularda yararlı bilgiler paylaşılmıştır.

Açık erişim, "bilimsel literatürün internet aracıyla finansal, yasal ve teknik bariyerler olmaksızın, erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir biçimde kamuya ücretsiz açık olması"dır. Şeffaflık, kolay erişim, yaygınlaştırma gibi kavramlarla ilgili "açık erişim" felsefesi aşağıda belirtilen nedenlerle ortaya çıkmıştır:

- Hızla yükselen maliyetler,
- Bilimsel iletişimin geniş platformlara taşınması,
- Araştırma etkisinin artışına duyulan ihtiyaç,
- Dijital mirasın korunmasına duyulan ihtiyaç.

Bu nedenler, giderek artan biçimde akademik kurumların ve toplumun ilgili kesimlerinin dönüşüm ihtiyacını belgelemekte ve yeni bir yapılanma gereksinimine işaret etmektedir.

20 Haziran 2003'te, yayınlanan Açık Erişim Yayıncılığı Bethesda bildirgesinde (Bethesda Statement on Open Access Publishing), kurumsal açık arşivler gündeme taşınmış, arşivlerde uzun süreli korumanın sağlanması istenmiştir. Aynı yıl bilim topluluğuna açıklanan Berlin bildirgesinde ise, bilimsel içeriklerin en az bir açık arşivde zorunlu olarak depolanması önerilmiş, makalelerin açık arşivlerde sunulmasıyla atıf alma oranlarının yükselebileceği üzerinde durulmuştur.

Günümüzde bilgi, en pahalı araç olma özelliğini sürdürmektedir. Üstelik bilgi üretme işlevini yüklenmiş olan üniversiteler ve araştırma merkezleri, buna kayıtsız kalmaktadır. "Açık erişim" ile bilginin daha demokratik biçimde ilgililere ulaştırılması birincil hedef konumundadır. Bu sayede bilgi üreticisi, bilgi alıcısına daha dolaysız yollardan ve daha çabuk biçimde ulaşabilecektir. Kısa vadede, tüm içeriğin açık erişim kaynaklara dönüşmesinin olanaklı olmadığı ortadadır. Orta ve uzun vadede yapılabileceklerin test edilmesi için her kurum ve kuruluşun kendi kurumsal açık arşivini oluşturması önerilmektedir. Bu açık arşivde

---

* İstanbul Gelişim Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı
0212 422 70 00 / 350 (asarmagan@gelisim.edu.tr)

bilgi kaynakları (kitaplar, süreli yayınlar, tezler, raporlar, e-yayınlar, vb.) çeşitli yazılımlar ve web sayfaları aracılığıyla topluma sunulmaktadır.

Çeşitli kaynaklarda açık erişimin tercih edilme nedenleri şu şekilde betimlenmektedir:

- Ücretlendirme ve lisans engellerini kaldırarak bilimsel bilgiyi özgürleştirir,
- “Adil kullanım” hakkı sağlar,
- Çalışmanın tanınırlığını ve görünürlüğünü artırarak bilimsel etkisini yükseltir,
- Atıf oranlarını yükseltir (%50-300),
- Araştırmacıların literatüre daha geniş alandan bakmasını sağlar.

Kaynaklarda Avrupa ve Amerika’da bu konuda ciddi çalışmalar yapılmakta ve bilimsel bilgiye serbestçe erişim için altyapı, standart ve eğitim çalışmaları için ciddi bütçeler ayrılmakta olduğu belirtilmektedir. Ülkemizde bu konudaki çalışmalara acilen başlanması gerektiği bildirilmektedir.

Buna göre, üniversiteler için bir **Açık Erişim Politikası** oluşturulmalı ve bu politika doğrultusunda;

- Bütün üniversitelerde birer kurumsal açık erişim arşivi (institutional repository) oluşturulmalı ve bu arşivler kütüphaneler tarafından koordine edilmelidir,
- Kurumsal açık erişim arşivlerine üniversitelerde üretilmiş makale, proje, rapor, sunum, araştırma verisi gibi akademik çıktılar zorunlu olarak konulmalı ve bunun için teşvik sistemleri geliştirilmelidir,
- Kamu kaynakları ile üretilmeyen yayınların da bu arşive konulması için araştırmacılar teşvik edilmelidir,
- Üniversiteye ait yayınların REF* değerlendirmesinde olduğu gibi dikkate alınması için kurumsal arşivlerde depolanması gereklidir. Bu uygulama ülkemizde üniversite ve ÜAK bazında akademik yükseltmeler için kullanılabilir. Bu amaçla üniversitelerde bir bilgilendirme çalışması başlatılmalıdır.
- Üniversitelerde yayınlanan dergiler Open Journal Systems (OJS) üzerinden yayınlanmalı, bu yolla tüm dünyadaki açık erişim sistemleri tarafından kolayca harmanlanması sağlanmalı ve görünürlüğü artırılmalıdır,
- Bütün bu çalışmaları yapmak üzere akademisyen, kütüphaneci ve teknik personelden oluşturulacak bir çalışma grubu oluşturulmalıdır.

Kaynaklara göre, bu çalışmaların Türk Yükseköğretim Sistemine aşağıdaki katkıları sağlayacağı düşünülmektedir:

- Üniversiteler Türkiye’de üretilen bilimsel bilginin uluslararası düzeyde görünürlüğü ve paylaşılmasını sağlayacak ulusal açık erişim politikasının oluşturulmasına öncülük edecektir.
- Kamu kaynaklarıyla üretilen bilginin bütün araştırmacıların kullanımına sunulması ve böylelikle üretilen bilginin kalitesinin de bilim camiasının denetimine açılması sağlanacaktır.
- Uluslararası standartlara uygun olarak yapılacak çalışmalar sonucunda bu bilgiler ulusal ve uluslararası açık erişim sistemleri tarafından harmanlanacak, bu yolla

---

* Birleşik Krallık’ta üniversitelere fon dağıtımı Research Assessment Exercise sonuçlarına göre yapılmaktadır. Bu değerlendirmenin yeni adı Research Excellence Framework’tür (REF).

Ülkemiz kendi akademik veri havuzunu oluşturacak, yapılmış çalışmaları tekrarlamak yerine var olan veriden yeni keşifler yaparak hem ülkemiz hem dünya biliminin hızlanmasına katkı sağlayacaktır.

- Üniversiteler tarafından yayımlanan dergilerin OJS üzerinden yayımlanması sonucunda bütün dergilerin altyapısı aynı standartlarda oluşturulmuş olacak, böylelikle tek bir veri tabanı gibi ulusal ve uluslararası açık erişim arama motorları tarafından harmanlanacaktır.
- Araştırma Verisi Yönetimi (Research Data Management) konusunda çalışmalar yapılması ve uluslararası projelere katılım, özellikle AB fonlarından kaynak kullanımı ve bu alanda daha yoğun işbirliğine imkn verecektir.

Türkiye’de Kurumsal Açık Arşivlerin Durumu:

Ülkemizde kurumsal arşivlerin üniversitelerde yapılandırılması açısından ilk rneği 2004 yılında, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde, Dr. Tonta ve doktora öğrencileri tarafından yapılan bir pilot çalışma oluşturmuştur. Açık yazılımlı kurumsal bir arşiv platformu olan DSpace zerinde Hacettepe Üniversitesi Açık Arşivi yapılandırılmış, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ğretim üyelerine ait 74 makale ile daha önceden bölüm içerisinde yapılmış 94 tez arşivlenmiş, uluslararası açık erişim arama motoru hizmetlerine (OAIster, Google Scholar, DSpace ve EPrints) kaydettirilmifitir. Bu projeyi geniş kapsamlı bir çalışma olan Ankara Üniversitesi Açık Arşivi’nin oluşturulması takip etmiştir. Ankara Üniversitesi Açık Arşivi, 2005 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü’nde Dr. Atılğan yönetiminde bir proje çalışması olarak başlatılmıştır.

Dünya zerindeki kurumsal arşivleri kalite kontrolleri yapılarak listeleyen ve kullanıcılarına sunan Directory of Open Access Repositories (DOAR) dizininde 2012 yılı sonu itibariyle Türkiye’den 12 kurumsal arşiv kayıtlıdır.

E-prints kurumsal açık arşiv yazılımı öncülüğünde kurulan Registry of Open Access Repositories dizininde ise 2012 yılı sonu itibariyle Türkiye’den 35 açık arşiv listelenerek yer almaktadır.

Türkiye’de Dspace Açık Erişim Yazılımını Kullanan Bazı niversiteler:

Arel Üniversitesi
Doğuş Üniversitesi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
FSM Vakıf Üniversitesi
İstanbul Bilgi Üniversitesi
İstanbul Őehir Üniversitesi
İYTE
Kastamonu Üniversitesi
Marmara niversitesi
Özyeğin Üniversitesi

Çeşitli Açık Erişim Yazılımları:

En yaygın olarak kullanılan kurumsal arşiv yazılımları şunlardır:

- EPrints: <http://www.eprints.org/> (Southampton Üniversitesi tarafından geliştirilmiştir)
- DSpace: <http://www.dspace.org/> (MIT tarafından geliştirilmiştir)
- Fedora: <http://fedora-commons.org/> (Cornell ve Virginia Üniversiteleri tarafından geliştirilmiştir.)
- Invenio: <http://invenio-software.org/#> (CERN tarafından geliştirilmiştir)

Konunun Telif hakları Boyutu:

Açık erişim çalışmaları ile telif hakları birbiriyle çelişmemektedir. Kaynaklara göre, yazar sahip olduğu yayının tüm haklarını yayıncıya devretmeyebilmektedir. Aynı şekilde yayıncı da sadece basım sonrası formatın izinsiz kullanılmasından dolayı hak arayışına geçebilmektedir. Yazarın, eserinin basım öncesi kopyasını dilediği biçimde kullanmasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Telif sözleşmeleri ne kadar katı olursa olsun, bu sözleşmeler basım sonrası kopyaları bağlamakta; dolayısıyla açık erişim bağlamında telif hakları sorunu ortaya çıkmamaktadır.

İstanbul Gelişim Üniversitesi (İGÜ) Olarak Yapabileceğimiz Çalışmalar:

Açık erişim faaliyetleri kapsamında kurumsal olarak yapabileceğimiz çalışmalar bulunmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1) İGÜ Kurumsal Açık Erişim Politikası belirlenmeli, Senato onayını müteakip web sayfasından duyurulmalıdır. Bu politika için İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün (İYTE) hazırladığı (Bkz. Ekler) ve yürürlüğe koyduğu politika örnek alınabilir.
- 2) Bu politikada öngörülen "Açık Erişim Danışma Kurulu" oluşturulabilir ve periyodik olarak (örneğin 6 ayda bir) toplanması sağlanabilir.
- 3) Önerilen ve birçok üniversite tarafından işletilmeye başlanan açık kaynak kodlu (ücretsiz) Dspace yazılımının Bilgi İşlem Birimi tarafından sunuculara kurularak çalıştırılması sağlanabilir.
- 4) İGÜ Kurumsal Açık Arşivine içerik sağlanması için birimlere Rektörlük tarafından resmi yazı gönderilerek, birimlerce hazırlanan gizlilik içermeyen ve topluma yararı olacak her tür belge ve bilginin belirlenen e-posta adresine gönderilmesi sağlanabilir.
- 5) İGÜ Kurumsal Açık Arşivi oluşturulduktan sonra tanıtımı için web sayfaları, broşürler, sosyal medya araçları, duyurular, vb. araçlar kullanılabilir. Böylece İGÜ'nün tanıtımı da yapılmış ve bu çalışmaları yapmayan üniversitelerden bir adım öne geçilmiş olur.

Sonuç:

Açık erişim dünyada ve Türkiye'de yükselmektedir. Bunun karşısında durulması yerine teşvik edilmesi her kesimin yararına olmaktadır. Üniversitemiz özelinde açık erişim faaliyetlerine bir an önce başlanmalıdır. Öncelikle Kurumsal Açık Erişim Politikası belirlenmeli ve ilan edilmelidir. Yapılabilirlik çalışması sonrasında maliyetler belirlenmeli, yazılım ve donanım açısından yeterli olduğunda sistem harekete geçirilmelidir. Kurumsal sahiplenmeyle birlikte sistem yürütülmeli, akademisyenlerin ve idari personelin

bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Kazandırılacak bilinçle, kurum içinde üretilen topluma yararlı her tür bilginin otomatik olarak açık erişim arşivinde depolanması sağlanmalıdır. Bu e-arşivde tam metin bilgi hizmeti verilmeli, e-arşivden yararlananların kaynak göstermek şartıyla serbest erişimlerinin altyapısı oluşturulmalıdır.

Kurumsal olarak, açık erişim faaliyetlerinin koordinasyonu için Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı gönüllüdür. Tarafımıza yetki verilirse başlatıcı çalışmalar yapılabilir. 6 ay gibi bir sürede sistemin hazır hale getirilmesi olanaklı görünmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar:

“Açık Erişim ve Yükseköğretim Sistemi”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: https://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/Acik_Erisim_Yuksekogretim.pdf/7188680c-be9f-4c08-b580-b16a4e7cd5a7 12.03.2014.

“Araştırma Kurumları İçin OpenAIRE Kılavuzu = The OpenAIRE Guide for Research Institutions”, (çev. Gültekin Gürdal... [ve öte.]), [Çevrimiçi] Elektronik adres: https://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/OpenAIRE_Kilavuzu.pdf/e585ce9a-03a3-49bb-b09d-6a70fcef6817 12.03.2014.

“Dspace”, [Çevrimiçi], Elektronik adres: <https://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/dspace> 12.03.2014.

Ertürk, K. Levent; “Türkiye’de bilimsel iletişim: Bir açık erişim modeli önerisi” (yayınlanmamış doktora tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, 2008 [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar/dosyalar/130.pdf> 12.03.2014.

Gürdal, Gültekin... [ve öte.]; “Kurumsal Arşiv Kavramı ve OpenAIREplus Projesi”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://ab.org.tr/ab13/bildiri/174.pdf> 12.03.2014.

Holt, İlkay; “Yasal yönleri ile açık erişim”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: <https://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/%C4%B0lkay+HOLT+sunumu.pdf/f35559fc-4f3e-4819-956e-35b9061f149e> 12.03.2014.

“İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Açık Erişim Politikası”, [Çevrimiçi] Elektronik adres: https://www.yok.gov.tr/documents/7166509/7180015/iyte_ae_politikasi.pdf/5fc83d98-67f9-40aa-9054-3d5c83068688 12.03.2014.